

Amèrica Llatina i Europa en el segle XXI (*)

Raimon Obiols / Vice-president del Grup del Partit Socialista Europeu i President de la Delegació per a les relacions amb els països d'Amèrica Central i Mèxic del Parlament Europeu.

Vells i nous vincles

El comissari de Relacions Exteriors de la Comissió Europea, Christopher Parten, poc abans de la Cimera Amèrica Llatina-UE de Madrid, i escrivia: «És possible que els lectors d'aquest article pensin que Europa i Amèrica Llatina són cosins molt llunyans. Geogràficament parlant, la distància que els separa és indiscutible. En gairebé tots els altres aspectes, la distància s'està escurçant ràpidament». I aquells mateixos dies, l'alt representant per a la Política Exterior i de Seguretat Comuna de la UE, Javier Solana, també es pronunciava en el mateix sentit: «Tinc el convenciment que l'era de la globalització serà també l'era del retrobament definitiu d'Europa i d'Amèrica Llatina, de la consolidació d'una associació permanent entre les nostres dues regions».ii

De fet, no només compartim forts vincles històrics i culturals, o coincidim en uns mateixos valors essencials. Les nostres relacions econòmiques i comercials han experimentat un creixementiii considerable; però es tracta de quelcom més vital: en el món de la globalització accelerada i de la interdependència creixent, l'agenda dels reptes i els problemes d'Europa i d'Amèrica Llatina es converteix, de manera ràpida i inexorable, en una agenda cada vegada més comuna, més compartida i més interdependent. Hereus d'un passat que ens ha vinculat estretament, som hereus d'un futur que ens lliga encara més.

Naturalment, en molts aspectes essencials aquesta «agenda comuna» transcendeix els nostres marcs regionals per involucrar el conjunt de la comunitat internacional. Però existeix quelcom més (factors addicionals, més específics, profunds i intensos) en la problemàtica i en les perspectives pròpies de l'Amèrica Llatina i d'Europa, que fa no només recíprocament convenients, sinó mútuament necessaris, l'increment i la intensificació de les nostres relacions, així com la definició i la implementació d'objectius comuns.

Lluny de debilitar aquesta necessitat mútua, l'actual crisi internacional l'augmenta. Estem involucrats en un ràpid i espectacular procés de mutacions en el sistema polític internacional i les seves institucions multilaterals, en les jerarquies mundials, en les relacions transatlàntiques, en les relacions entre el Nord i el Sud i entre els diferents espais de civilització. El sentit que prenguin aquestes mutacions tindrà efectes duradors sobre els sistemes de governança global i, molt en concret, sobre la situació futura a l'Amèrica Llatina i a Europa.

L'herència d'un passat compartit i l'existència d'uns llaços presents han creat entre nosaltres vincles sòlids i fecunds, però els reptes, problemes i possibilitats

comuns a què caldrà fer front en el futur establiran un conjunt d'interrelacions noves –ja se n'estan creant– amb un calat i intensitat més grans.

El balanç d'una relació

Malgrat que les relacions entre la Unió Europea i Amèrica Llatina tenen una història relativament llarga, es troben en un estat de desenvolupament germinal i, en aquest sentit, insuficient.

Ja hi ha, òbviament, un balanç de realitats en termes econòmics i comercials, polítics i de cooperació en diferents àmbits. Però allò que ha de venir és, potser, més rellevant, la qual cosa és un incentiu i, alhora, un element d'impaciència. En certa manera, el mètode europeu (el llarg i permanent work in process del funcionalisme), en aplicar-se a l'acció exterior de la UE, sembla marcar amb una empremta de low politics el conjunt del procés de relacions i de col·laboració.

L'aspecte positiu d'aquest estat de coses el constitueix el fet que les coses avancen en múltiples aspectes concrets. El potencialment negatiu el constitueix el risc d'un perfil insuficient en el seu conjunt, que pot portar, en el pitjor dels casos, al desaprofitement d'oportunitats i de moments. Diversos factors poden explicar aquesta situació: la profusió de reptes i de problemes a l'Amèrica Llatina i al Carib, els nivells de la integració subregional i regional encara modestos, o les pròpies vicissituds internes i externes de la UE.

Les nostres relacions van tenir una fase inicial en què l'enfocament es trobava seccionat per països. Més endavant es va introduir una dimensió subregional (Amèrica Central, Comunitat Andina, Mercosur). Des de juny de 1999, quan els caps d'Estat i de Govern dels països de la Unió Europea, Amèrica Llatina i el Carib es van reunir per primera vegada a Rio de Janeiro, es va introduir un nou enfocament global, cap a una associació estratègica biregional. A través d'aquest procés, s'ha teixit un conjunt de nous llaços que es troben en una fase embrionària de desenvolupament. D'aquesta manera, es van establir acords d'associació amb Mèxic (2000) i Xile (2002), i es desenvolupen els processos d'acords i negociacions amb Mercosur, amb els països del Pacte Andí i amb els d'Amèrica Central a través del procés de San José. També amb els països del Carib hi ha avenços en el marc d'allò que es preveu en el Conveni UE-ACP (Cotonou, 2000).

La UE, que, entre d'altres coses, és un clar procés d'integració regional, ha manifestat reiteradament el seu interès en l'èxit dels processos d'integració subregional i regional a l'Amèrica Llatina i al Carib. Considera que allà, com a Europa, són «el camí que condueix a l'estabilitat econòmica i política».iv

La segona cimera, celebrada a Madrid, va permetre avançar en la definició dels temes prioritaris d'una agenda política comuna: consolidació de la democràcia, de l'Estat de dret i promoció dels Drets Humans; coordinació i col·laboració en els fóruns i organismes internacionals sobre la base que «les dues regions comparteixen el seu suport al multilateralisme i estan en condicions de poder coordinar les seves posicions sobre molts assumptes de l'agenda global»;v aprofundiment de la integració regional, no simplement com opció sinó com imperatiu, i lluita contra el terrorisme en totes les seves formes i manifestacions.

A la cimera de Rio, els caps d'Estat i de Govern van adoptar acords en els quals s'afirmava el desig de reforçar una associació estratègica biregional, mitjançant tota mena de vincles entre les dues regions per contribuir a l'equilibri de la prosperitat i del poder en el món, aconseguir un desenvolupament sostenible i optimitzar els aspectes positius de la globalització. Aquesta associació estratègica inclouria un diàleg polític reforçat, una liberalització àmplia i equilibrada dels intercanvis econòmics i financers, i una cooperació dinàmica en sectors clau en matèria de desenvolupament, de cultura, de ciència i d'educació.vi

Són molts els que coincideixen en el fet que aquestes metes ambicioses no són de fàcil assoliment, que han de desenvolupar-se a través d'un procés complex i d'un esforç permanent i tenaç. També semblen créixer els consensos sobre el criteri que, per això, s'hauria d'incrementar la voluntat política dels dirigents i procedir-se a una institucionalització augmentada d'aquesta relació biregional sobre la constatació que, per important que sigui, «la diplomàcia de les Cimeres és massa poc».vii Es planteja, així mateix, la necessitat d'aprofundir i fer menys esporàdiques les relacions a nivell polític, i de fomentar els vincles multi-level, en particular entre la societat civil, el món polític i econòmic, els poders locals i regionals, etc.

En conjunt, faria una valoració globalment positiva completada per la constatació que: (a) queda molt per fer i cal un esforç addicional, amb una voluntat política i una institucionalització més grans: cal aprofundir i diversificar més l'associació. En aquest sentit, la propera cimera, que se celebrarà a Mèxic, és un repte important i hauria de representar un pas endavant cap a la concreció; (b) l'aprofundiment dels processos d'integració subregional i regional a l'Amèrica Llatina constitueix un element clau, molt important en ell mateix i, alhora, «l'única manera de poder construir amb èxit aquesta associació estreta i permanent entre la Unió Europea i Amèrica Llatina que ens hem fixat com a meta».viii A Europa, el procés constituent actual (Convenció Europea i Conferència Intergovernamental) és també un factor molt determinant per al futur de la nostra associació biregional; (c) les relacions biregionals s'han d'enriquir de manera progressiva, s'han de diversificar, involucrant-hi progressivament els actors governamentals i polítics, els agents socials (empresaris i sindicats), les ciutats i regions, el món de la cultura, les universitats i centres d'investigació, els sectors representatius de la societat civil, etc.; i (d) si la perspectiva és d'aprofundiment i diversificació, ha de fer-se un gran esforç per desenvolupar, diversificar i popularitzar una perspectiva política general que aconseguixi involucrar en una estratègia comuna els diferents actors a una banda i altra de l'Atlàntic, sobre la base que hi ha grans interessos compartits i una agenda comuna que ens vincula de manera creixent.

Cal desenvolupar i difondre, al límit del possible, un debat polític general que, en el seu necessari i enriquidor pluralisme d'enfocaments, tendeixi a crear idees-força, àrees de consens actiu, elements d'iniciativa i d'impuls, claus d'interpretació, per afirmar i dinamitzar un procés plural i diversificat (en el món polític, econòmic, social i cultural de les dues regions) que persegueixi una estratègia de conjunt.

Tres elements centrals del nostre debat

Més enllà de les legítimes, necessàries i enriquidores diferències que sorgeixen de les nostres realitats regionals específiques, hi ha un seguit de qüestions que s'han convertit en centrals: (1) la primacia i urgència dels temes vinculats a la seguretat, en el sentit més ampli, en el món de la globalització accelerada; (2) el vincle entre democràcia i desenvolupament i la necessitat absoluta que la democràcia es renovi per oferir resultats palpables en termes de desenvolupament; i (3) l'oportunitat de les estratègies d'integració regional per aconseguir avenços en termes de seguretat, desenvolupament i democràcia.

La primacia de la seguretat

Avui dia, la seguretat, entesa en el seu sentit més ampli (seguretat econòmica i social davant el futur, seguretat ciutadana, seguretat davant el terrorisme i el crim organitzat, etc.), constitueix una preocupació prioritària, sentida per la majoria dels nostres pobles.

Hem assistit a un esgotament o difuminació del vell «sentit comú», centrat en una confiança general en el progrés. Ha estat substituït per un sentiment àmpliament compartit d'inseguretat davant un futur poc optimista i difícilment previsible.

Es va dir, després dels atemptats de l'11-S, i s'ha tornat a repetir ara, amb la crisi ocasionada per la guerra a l'Iraq, que «el món ha canviat». I que ha canviat en un sentit d'augment de la imprevisibilitat i de la inseguretat. Si es vol reduir el risc de repetició de noves tragèdies i evitar la caiguda cap a una barbàrie creixent, a l'afirmació que el món no serà igual caldria afegir que el món no hauria de ser igual després d'aquests esdeveniments terribles i significatius. Més que repetir que el món ha canviat, hauríem d'insistir en què el món ha de canviar. O, més concretament, que ha de canviar de tendència.

Sobre la base de la consciència que tots som cada vegada més interdependents, l'enfocament prioritari, compartit per la Unió Europea i Amèrica Llatina, hauria d'impulsar uns objectius de governança global, sobretot en la prevenció i solució dels conflictes i en la lluita contra la pobresa i les desigualtats creixents, per impedir que els desequilibris i desigualtats del món continuïn essent terreny propici pels fanatismes violents.

En un context marcat pel relatiu optimisme del temps de la Perestroika, la Comissió de Gestió dels Assumptes Públics Mundials que, presidida per Ingvar Carlsson i Shridath Ramphal, va redactar l'informe «La nostra comunitat global», ix descrivint tres escenaris possibles de la inseguretat en el món de la postguerra freda: en un escenari esperançador, el món esdevé més pacífic i segur «una vegada es recupera de les perturbacions ocasionades pel sobtat final de la guerra freda». Un segon escenari contempla un món dividit en dos: «Una part pròspera i segura que inclou el gruix d'Europa occidental i central, l'est asiàtic i Amèrica del

Nord, i una gran extensió de territoris empobrits i amb violents conflictes i sense governs estables» a grans àrees de la resta del món. En un tercer escenari, «el món sencer se sumeix en una violència creixent i grans extensions es tornen ingovernables. El delictes, les drogues, l'atur elevat, les tensions urbanes, la mala gestió econòmica i les tensions ètniques porten a una violència de nivell moderat o a conflictes més greus a regions i ciutats d'arreu del món».

Si som sincers, hem de constatar que el primer escenari no s'ha complert i que la tendència actual apunta més aviat cap als altres dos. No és, certament, una perspectiva positiva: apunta a la inseguretat econòmica, al creixement de desigualtats i desequilibris, a desplaçaments massius de població, a l'expansió del crim internacional organitzat, del tràfic de drogues, del terrorisme.

D'una banda, hem assistit, a nivell internacional i sovint a nivell dels nostres països, a un procés de creixement de les desigualtats i dels desequilibris socials. D'altra banda, la postguerra freda ha significat una disseminació dels conflictes armats. Entre 30 i 40 conflictes actius, x la majoria civils, han pogut comptar-se en aquest començament de segle. El gran risc que plantegen aquestes dues tendències és el de la globalització de la inseguretat i de la violència, i així ho perceben, de manera conscient o instintiva, les opinions públiques.

Després d'un breu període (els anys Gorbatxov), en què es va aixecar el recurs permanent al joc creuat dels vetos en el Consell de Seguretat a les Nacions Unides i es va avançar sensiblement en la resolució de diversos conflictes, de nou es va entrar en una etapa marcada per les limitacions i la impotència de les Nacions Unides. En aquest context d'inestabilitat i de crisi del multilateralisme, ningú pot mantenir-se al marge, sota la protecció d'escuts o de fortaleses nacionals, com van mostrar els terribles atemptats als Estats Units el setembre de 2001. La interdependència –també en matèria de seguretat– augmenta a un ritme extremadament ràpid i hauria d'estimular la consciència i la pràctica d'una estratègia eficaç de prevenció real de les situacions de conflicte.

La superació del bipolarisme i de la globalització va implicar una evolució de les formes i del caràcter de la guerra. En el passat aquesta era, predominantment, el recurs extrem de les relacions de força entre els Estats. De manera progressiva, el vell precepte de Clausewitz, segons el qual la guerra és la continuació de la política per altres mitjans, s'esvaeix o, paradoxalment, adquireix un caràcter extrem. En contextos profundament anòmics, la violència armada es reproduïx a ella mateixa com el mitjà essencial (de vegades únic) de perpetuar les posicions i interessos dels qui la impulsen.

En l'increment de conteses civils, d'accions terroristes i de respostes bèl·liques a les mateixes, el militarisme sembla convertir-se, no ja en una prolongació de la política, sinó, més radicalment, en la seva substitució, com si, invertint la màxima clausewitziana, la guerra fos una prolongació de la manca de política (o de la seva impotència) per altres mitjans.

Sense caure en la il·lusió de confiar en un final definitiu de les guerres i de la violència, es pot afirmar que el context històric actual exigeix avançar sensiblement en la preservació i la conquesta de la pau a les àrees pertorbades del món, en particular mitjançant una reforma de les Nacions Unides que els atorgui una major

capacitat. De fet, en el món de la globalització accelerada, amb les seves tensions i les seves oportunitats, el multilateralisme és l'única via cap a la seguretat. Les seves institucions han de reforçar-se, ampliar-se i democratitzar-se i, en especial, l'ONU ha de ser la institució fonamental per a la prevenció i resolució dels conflictes. En aquesta coincidència pot obrir-se un ampli camp d'iniciativa i d'acció compartides. Però, com va escriure un col·lega del Parlament Europeu, Giorgio Ruffolo, sobre la crisi de Kosovo, «els paladins pacifistes del recurs a l'ONU (...) no poden ignorar (...) que l'ONU està paralitzada (...) Si de veritat volem un 'guardià imparcial' del món, cal reformar des dels fonaments l'estructura de l'ONU, col·locant les primeres bases d'un govern mundial».xi

Als Estats Units, en un context marcat per la síndrome de la resposta militar necessària i per la reacció patriòtica, qualsevol discussió sobre les causes o les arrels de l'eclosió del nou terrorisme ha estat molt condicionada per les actituds maniquees («qui no està amb mi està en contra meu»). L'evocació d'altres consideracions i contextos que no siguin el de la unitat incondicional és titllada de justificacionista, relativitzadora i derrotista davant el terrorisme. Però, si volem vèncer el terrorisme i evitar el risc d'una creixent «militarització» dels enfocaments, cal combatre el terror mirant més enllà dels esdeveniments terroristes –per horribles que siguin–. De fet, el combat directe contra el terrorisme és una condició necessària però no suficient per vèncer-lo. No hi ha res que pugui justificar o excusar els atemptats terroristes, però si realment es vol derrotar el terrorisme cal identificar, mitigar i resoldre les situacions que faciliten l'existència de «jaciments d'odi» que l'alimenten.

En aquest sentit, l'acció sobre les arrels (els conflictes, les desigualtats, la pobresa, la incultura, la fam, les incomprendiments, les humiliacions) és un element tan important que, paradoxalment, es pot arribar a pensar que una condició per a l'èxit del combat contra el terrorisme és que aquest no es converteixi en l'únic element dominant de l'agenda internacional i s'inscriu, en canvi, en una acció política integrada i complexa cap a la correcció dels problemes i desequilibris existents.

El «mantra» estratègic de la guerra freda va ser l'equilibri entre els blocs mitjançant la dissuasió. Ara hauria de ser la recerca d'un equilibri internacional que eviti les tendències a la dislocació (eventualment caòtica i violenta) del món, en termes socials, econòmics, polítics, militars i culturals.

Per solidaritat, o per simple conclusió d'un egoisme intel·ligent, cal impulsar amb fets concrets una situació de més justícia en el món si no volem fer el joc a una creixent barbàrie.

El blat de la democràcia

Les nostres societats són pacífiques, fins i tot pacients, quan tenen consciència que el demà serà millor, o quan confien que pot ser millor. Es fan potencialment o realment violentes quan la percepció esdevé la contrària. Avui dia la tasca és clara, encara que certament complexa i difícil: es tracta d'invertir la tendència, sabent que això no s'aconseguirà si no és amb fets palpables. Ara bé: aquest canvi de tendència, d'on pot sorgir si no de la política, del salt qualitatiu cap

a unes polítiques democràtiques noves, que produeixin resultats positius perceptibles? Aquest és el nostre repte principal.

«Una cosa es predicar», es diu a Espanya, «y otra dar trigo». La democràcia és un bé en ella mateixa i en la mesura que és el principal vector col·lectiu de la llibertat i l'únic instrument eficaç d'equitat és, per nosaltres, el valor més essencial. Però per mantenir-se, la democràcia ha de donar blat.

A Amèrica Llatina, en un context de debilitament del nexa entre societat i política, les transicions democràtiques van aconseguir acabar, una darrere l'altra, amb les dictadures militars. Però es van produir en situacions caracteritzades per l'esgotament de les ideologies mobilitzadores i dels mites polítics tradicionals (la «revolució» de l'esquerra, el «nacional-populisme», la modernització «neoliberal»).

En molts casos, l'aplicació de programes econòmics d'ajust dur ha comportat un augment de les desigualtats i de la pobresa, amb la consegüent laceració social. Han baixat les rendes dels sectors més humils i de les classes mitjanes. Tot plegat ha alimentat un procés de «crisi de la política».

Aquest fenomen, que amb manifestacions diferents (aparició de nous corrents populistes o neoautoritaris) es viu també a Europa, i que té certament un àmbit gairebé universal, ha adquirit un particular dramatisme a moltes de les nostres societats.

En aquest context, les opinions públiques manifesten unes actituds només aparentment contradictòries: una convicció democràtica clarament majoritària, d'una banda; però una forta crítica a la «democràcia realment existent» i a la «classe política». I una creixent exigència «d'una altra política». En la mesura que aquesta demanda d'una democràcia amb resultats resulta insatisfeta, ressorgeix una i altra vegada el risc populista i autoritari.

Els camins seguits pels diferents corrents democràtics, a Amèrica Llatina i a Europa, per intentar respondre a aquest repte d'una nova política democràtica, capaç de renovar un nexa fecund amb la societat i produir resultats, són diferents. Això no obstant, en alguns temes centrals, les forces democràtiques tendeixen, amb els seus enfocaments específics, a coincidir, per propi impuls o com a reacció enfront dels plantejaments culturals i socials que sorgeixen de la pròpia societat.

En aquest sentit apareixen, de manera destacada, quatre temes d'àmplia convergència entre els demòcrates: els que es refereixen a la primacia de la cohesió social i a la lluita contra les desigualtats i la pobresa, la recerca d'un nou tipus de relació entre el món polític i la societat, el progrés cap a la igualtat entre dones i homes, i les estratègies de desenvolupament sostenible.

A les nostres societats la qüestió democràtica potser més urgent i essencial consisteix a aconseguir restablir una correlació positiva entre creixement i cohesió social. El mateix succeeix a escala planetària: el nombre de persones que viuen en condicions de pobresa absoluta no disminueix de manera perceptible. Uns 1.300 milions d'éssers humans, aproximadament una quarta part de la població mundial, sobreviuen amb menys d'un dòlar al dia. Gairebé la meitat de la població mundial, amb menys de dos dòlars. D'altra banda, la distància entre rics i pobres tendeix a augmentar entre els països: ha passat d'una relació de 9 a 1 a finals del segle XIX

a una relació actual de 60 a 1. També a Europa i en general als països pròspers s'ha produït aquesta tendència a la dissociació entre creixement i distribució equitativa.

Com va assenyalar Clare Short, ex secretària d'Estat per al Desenvolupament Internacional del Govern britànic, lluitar contra aquest estat de coses no és únicament una qüestió de deure moral. És també una qüestió d'urgència des del punt de vista dels interessos globals. «Si no actuem», va dit Short, «existeix el perill real que, a mitjans del segle XXI, el món simplement no sigui sostenible. La combinació de les pressions demogràfiques, de la degradació ambiental, dels conflictes i malalties pot imposar una pressió insostenible sobre el planeta».xii

Una condició necessària, encara que no suficient, per a un procés de reducció de la pobresa és el creixement econòmic sostingut. En aquest sentit, l'establiment de nous mecanismes de regulació dels mercats globals, per prevenir i pal·liar les crisis, és una condició sine qua non. Tot i així, si es manté sense canvi la distribució de les rendes, el ritme de reducció de la pobresa pot ser extraordinàriament lent. Així, per exemple, una experta del Banc Interamericà de Desenvolupament, Nora Lustig, referint-se a la situació a l'Amèrica Llatina, assenjala que «a taxes de creixement anuals del 3% per càpita, podrien requerir-se de 40 a 150 anys, segons el país, per eradicar completament la pobresa, mesura conforme a la proporció de persones que sobreviuen amb menys de dos dòlars al dia».xiii El repte és, doncs, desenvolupar noves polítiques de reducció de la pobresa, especialment l'extrema, com intenta l'actual govern Lula al Brasil.

Mantenir un quadre macroeconòmic sa no és de dretes o d'esquerres. Els objectius d'equilibri fiscal, baixa inflació, control de la despesa pública, etc., són una obligació per als governs de qualsevol color. Es pot (i és necessari, en democràcia) discrepar sobre el policy mix més adequat, la millor combinació d'ingressos i despeses, la millor sinèrgia entre allò que és públic i allò que és privat, perquè l'economia sigui sana i a la vegada compleixi objectius socials. Però no hi ha discussió possible sobre la necessitat d'una política econòmica que busqui els equilibris fonamentals de la macroeconomia com a condició indispensable de salut econòmica i d'eficàcia en els objectius socials.

Això no obstant, el creixement econòmic és una condició essencial però no suficient. Sobre la base de macroeconomies sanes, en un marc de creixement estable, cal desenvolupar polítiques públiques que tendeixin a la cohesió social i a una redistribució equitativa. En l'àmbit interregional això implica, bàsicament, que els països més pròspers (la UE, en el nostre cas) poden posar capital a disposició dels països amb elevades taxes de pobresa, afavorint l'afluència de capitals privats per a la inversió en l'economia real; poden reduir el llast sovint insuportable del deute i el seu servei; poden desenvolupar programes d'ajuda bilateral directa; poden deslliurar-se de les seves inèrcies proteccionistes i obrir més els seus mercats als productes agrícoles dels països en desenvolupament; poden facilitar l'accés a la tecnologia més moderna; poden intentar aconseguir un marc de regulació dels moviments internacionals de capital, que assegurí una major estabilitat. En el marc nacional i regional, significa avançar en la igualtat d'accés a l'educació, als serveis de salut, a la reforma en els sistemes de propietat i

d'exploació de la terra, en programes d'habitatge, en una reforma fiscal en una línia de progressivitat.

Malgrat que la necessitat de consensos nacionals i internacionals és prioritària en molts casos, un element indispensable per a la fecunditat de la democràcia és la nítida diferenciació de les ofertes programàtiques. La indiferenciació produeix la indiferència o la irritació de l'opinió pública, i aquesta condueix inevitablement a situacions d'anòmia, de pèrdua d'intel·ligibilitat i de sentit, de desordre general sense perspectives. Els pobles s'han fet menys crèduls i més exigents. Volen que la democràcia doni fruits concrets, en termes de benestar, seguretat i cohesió social. Són molt més exigents en matèria d'honestedat pública i de transparència. Només amb respostes concretes a aquests reptes pot aspirar-se a reforçar de nou el vincle entre la vida política institucional i la societat.

Un punt crucial, en aquesta perspectiva de revitalització democràtica és el del diàleg i les sinèrgies, més enllà de les fronteres de les institucions i de la «classe política», entre les institucions democràtiques i la societat civil. L'interface entre els agents i moviments socials i el món polític democràtic és un repte extremadament delicat, però abordar-lo resulta indispensable. A aquesta complexitat s'afegeix l'aparició d'un conjunt de xarxes transnacionals, en què els agents socials i les organitzacions no governamentals es mesuren amb problemes d'abast regional i global.

Encara que de manera encara incipient, aquestes noves realitats transnacionals actives, juntament amb la unificació produïda pel desenvolupament de mitjans de comunicació globals, configuren l'inici d'una opinió pública i d'una societat civil, en l'àmbit subregional, regional i global, que lògicament adquiriran un caràcter d'arena pública en la qual es desenvoluparan preses de posició, projectes i discussions de caràcter econòmic, social i polític. L'associació estratègica entre Amèrica Llatina i Europa ha d'incorporar de manera substantiva aquesta dimensió, per desenvolupar totes les seves potencialitats.

Pel que fa a la qüestió de la igualtat de gènere entre dones i homes, la «revolució de les dones» haurà estat potser el tret més positiu i irreversible del segle XX i constitueix, a inicis del XXI, una palanca fonamental de la renovació de la política democràtica. Aquest procés està encara en la seva primera fase; queda encara un llarg recorregut fins a la plena igualtat en tots els àmbits. Tot moviment de renovació democràtica ha de situar avui la qüestió de la igualtat de gèneres com un element prioritari: paritat en les organitzacions polítiques i socials, polítiques d'educació i d'ocupació que evitin una discriminació de la població femenina, lluita contra el fenomen de feminització de la pobresa, polítiques efectives d'emancipació de la dona en l'esfera privada i en la pública.

El problema plantejat per la situació ecològica global també s'ha convertit en una qüestió central de la consciència col·lectiva dels nostres pobles. Assistim a una crisi ambiental mundial: la progressiva agressió contra l'atmosfera terrestre, la contaminació dels mars, el risc d'anomalies climatològiques, la malaltia i mort dels boscos, la contaminació de les aigües subterrànies i dels rius, la desertització, les altes taxes de mortalitat de les espècies, els accidents lligats al petroli o a l'energia nuclear, són manifestacions dramàtiques d'una crisi global de la nostra relació amb la Terra, que es posa de manifest en un augment accelerat dels desequilibris i dels

fenòmens de destrucció dels recursos naturals. El medi ambient s'ha convertit en una dimensió concreta de la política i molt sovint aquesta dimensió és regional i global. És un condicionant cada vegada més imperatiu per a totes les forces democràtiques. No es tracta d'una adaptació programàtica, sinó d'un element substancial d'una renovació necessària de les idees i dels projectes, que implica, de fet, un procés de «canvi de paradigma», és a dir, una evolució cap a quadres de pensament nous per ordenar idees, projectes i propostes programàtics, en una perspectiva de desenvolupament sostenible.

Els processos d'integració regional i el nou multilateralisme

Estem assistint a un profund «replantejament del món». En la situació actual hi ha uns enormes factors de novetat, juntament amb elements molt constants, molt difícils de modificar: valors i estructures molt estables, inèrcies difícils d'alterar, conflictes i problemes difícils de resoldre.

Es pot parlar d'una primera gran crisi del món de la globalització accelerada, amb un fort impacte a Europa i a Amèrica Llatina. En els deu anys posteriors a la caiguda del mur de Berlín i la implosió de la Unió Soviètica, les actituds dominants oscil·laven entre dos extrems contradictoris. D'una banda, l'esperança i fins i tot l'eufòria davant un món definitivament homogeneïtzat, progressivament pacificat per mitjà de les interdependències econòmiques i culturals de la globalització (l'escenari del «final de la història»); d'altra banda, el temor que aquesta creixent interdependència portés a nous conflictes i a una creixent vulnerabilitat, fins i tot davant d'esdeveniments produïts a l'altre extrem del planeta.

Els atemptats de l'11-S van demostrar que els Estats Units no podien ser un gegant ric i feliç, vivint en una prosperitat invulnerable, al marge del món i dels seus drames, immunes a la barbàrie creixent de la postguerra freda. Ara som testimonis que, en l'actual Administració nord-americana, la temptació aïllacionista ha derivat cap a una tendència de fort unilateralisme global. El nostre objectiu ha d'apuntar amb tenacitat a «multilateralitzar» la política dels Estats Units, com element bàsic d'avenç cap a un govern eficaç dels assumptes internacionals, i a reformar i reforçar els instruments actuals del multilateralisme, perquè siguin un factor proactiu d'una governança global.

A més, hem de ser conscients que, encara que fos possible, la simple continuació de vell multilateralisme del passat no podria donar resposta als nous reptes del segle XXI. El camí de les integracions regionals és decisiu per avançar aquesta resposta. Avui dia, el «neorregionalisme» és una realitat objectiva, política, econòmica, social i cultural, que va més enllà d'un procés de generació de zones de lliure canvi: planteja la possibilitat d'un nou multilateralisme.

Les organitzacions «neorregionals», que seran, cada vegada més, un fenomen estructural i en ràpid desenvolupament del món globalitzat, han de ser pilars de la reforma de les organitzacions econòmiques i polítiques mundials. S'apunta, així, a processos de configuració de nous subjectes supraestats, a la vegada polítics, econòmics, socials, monetaris i geoestratègics, que permetin avançar cap a nous esquemes de governabilitat regional i global. Durant l'última Presidència belga de la UE, Guy Verhofstadt es va referir a la necessitat

d'involucrar en les qüestions de governança i de govern polític de la globalització les organitzacions d'integració regional de tots els continents.^{xiv}

Aquest desenvolupament de processos de regionalització és un reflex i un intent de resposta sorgits de la globalització accelerada. L'economia s'ha tornat global, sense que la política i les seves institucions nacionals hagin estat capaces de guiar o simplement d'acompanyar aquest procés. Davant la globalització, cal que la política i els governs democràtics recuperin la seva capacitat d'acció i d'orientació, si volem que la creixent interdependència del planeta no es verifiqui únicament en termes de lliure circulació de capitals i de lliure comerç, o d'estrictes correlacions de força militar, sinó que apunti a un procés més ric, que permeti el desenvolupament de polítiques econòmiques més articulades i d'una governança global.

L'èxit o el fracàs d'aquests processos tindrà conseqüències determinants. Pot influir molt en una evolució mundial positiva cap a un nou sistema de govern democràtic de la globalització o, per contra, en un procés que signifiqui la primacia absoluta d'una esfera financera global o d'hegemonismes unilaterals, capaços de desposseir fins a límits avui poc imaginables les prerrogatives del poder democràtic dels Estats.

Aquest és el repte comú. Pels europeus, la constitució de la unitat d'Europa és, alhora, l'instrument necessari, el camí convenient, l'objectiu ideal, en una perspectiva general de govern de la globalització. Aspirem a que la Unió Europea sigui una base d'autoritat pública creixent, amb un poder econòmic, comercial i financer, tecnològic, cultural, diplomàtic i militar que pugui contribuir de manera important a una acció correctora del sistema global.

I som conscients que, per aconseguir aquest objectiu, hem d'enfrontar-nos decididament als nostres dèficits actuals, en termes estratègics, polítics i de legitimitat. I també som perfectament conscients que no avançarem si no és juntament amb els altres processos d'integració regional en el món i amb el conjunt de la comunitat internacional.

(*) Aquest article està basat en l'Informe del Parlament Europeu «Perspectives de la Unió Europea i de l'Amèrica Llatina en el segle XXI», elaborat per Raimon Obiols amb motiu de la XVI Conferència Interparlamentària entre la Unió Europea i Amèrica Llatina (8 de maig de 2003).

i Christopher Patten: «Europa y América Latina: amigos muy selectos», http://www.delbol.cec.eu.int/sp/eu_and_country/madrid3jatten.htm.

ii Javier Solana: «La UE y América Latina: un reencuentro definitivo en la era de la globalización», El Periódico, Barcelona, 16 de maig de 2002.

iii El comerç biregional es va duplicar en la dècada 1990-2000: l'exportació de béns de la UE a Amèrica Llatina va passar de 17.000 milions d'e a 54.700 milions; les exportacions de l'Amèrica Llatina a la UE, de 27.000 a 49.000 milions d'e. Europa es va convertir en el segon soci comercial de l'Amèrica Llatina (el primer per a Mercosur, Xile i el Grup Andí), i en el primer inversor estranger a Amèrica Llatina.

iv Patten, art. cit.

v Javier Solana, alt representant per a la PESC, art. cit.

vi «En un viatge recent per l'Argentina i el Brasil, els meus interlocutors van deixar clar que veuen Mercosur 'no com una opció, sinó com el nostre destí'». (Traducció al català d'un fragment de Pascal Lamy, comissari de Comerç de la UE, a «Europa y América Latina: una relación muy especial». (http://www.delbol.cec.eu.int/sp/eu_and_country/madrid2_lamy.htm).

- vii Massimo d'Alema, «Europa y América Latina en la globalización», conferència a la Universitat de la República. Montevideo, 1 de novembre de 2002 (<http://www.tes.mi.it>).
- viii Javier Solana, art. cit.
- ix Our Global Neighbourhood, the Report of the Commission on Global Governance. Oxford University Press, 1995; trad. esp. Nuestra comunidad global. Alianza Editorial, Madrid, 1995.
- x Es defineix aquí com a conflicte una situació localitzada de violència que produeix més d'un miler de víctimes a l'any.
- xi Giorgio Ruffolo: «Europa, la mirada más allá de la guerra». El País, Madrid, 10 d'abril de 1999.
- xii Clare Short a Eliminating World Poverty, Department for International Development, HMSO Publications Centre, Londres, 1997.
- xiii Dora Lustig: «El gran desafiament de l'Amèrica Llatina i el Carib: abatere la pobresa i reduir la desigualtat», col·loqui «Amèrica Llatina i el Carib davant el nou mil·lenni», París, març de 1999.
- xiv Va proposar la substitució del G-7 per un consell representatiu de les organitzacions neoregionals (Mercosur, Comunitat Andina, Asean, Unió Africana, etc.)